

UDK: 314: 949.713 Korčula
Izvorni rad

NEKI PODACI O STANOVNICIMA GRADA KORČULE IZ ŽUPSKIH MATIČNIH KNJIGA OD XVI. DO XIX. STOLJEĆA

Alena FAZINIĆ, Korčula

Prvi poznati stanovnici otoka Korčule bili su Iliri, potom se doseljavaju Grci, a prvih godina po Kristu Rimljani. Za seobe naroda u VII. stoljeću došli su Slaveni (Hrvati), no još u XIII. stoljeću ovdje se spominju Latini odnosno posljednji potomci rimskog stanovništva. Trag im se potpuno izgubio u XIV. stoljeću.¹

O broju srednjovjekovnog stanovništva grada Korčule postoje razni, međusobno dosta različiti podaci. Stariji pisci su često preuveličavali brojke, a došli su do njih netočnim čitanjem odnosno tumačenjem isprava, moguće i usmenom predajom,² pa su takvi podaci ponegdje prodrli i u novije napise o Korčuli.

Znanstvenici koji su o ovome pisali daleko su suzdržaniji u spominjanju brojeva oslanjajući se na nedvojbene podatke raznih onovremenih isprava. Tako dr. Vinko Foretić u radu: »Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule« služeći se izvještajima mletačkih službenika iznosi slijedeće podatke.

U gradu Korčuli broj žitelja kretao se ovako:

1558. godine	– 2500 ljudi
1575. godine	– 1084 ljudi
1584. godine	– 1000 ljudi
1623. godine	– 1417 ljudi
1628. godine	– 1231 ljudi (s Lumbardom)
1723. godine	– 952 ljudi

Međutim, ni dr. Foretić ni drugi autori nisu koristili župske matične knjige, pa ovdje stoga iznosim neke demografske podatke koji se iz njih doznaju, a nesumnjivo su točni. Oni s jedne strane potvrđuju gornje brojeve, a s druge ih pojašnjavaju proširujući saznanja o tim pitanjima.

¹ V. FORETIĆ: *Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. godine*, Zagreb 1940, str. 321–322.

² Na pr. N. TROJANIS: *Sui monumenti di storia e di arte esistenti nella città ed isola di Curzola*, Trieste 1911, str. 41, piše da stare kronike spominju u gradu u XVI. stoljeću oko 6.000 stanovnika. Ovu brojku su i kasnije preuzimali neki autori, pa i *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, sv. 3, Zagreb 1964, str. 218–219, pod natuknicom »KORČULA«.

³ V. FORETIĆ: *Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule*, Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 45, Zagreb 1971, str. 305–334.

Tridentinski koncil (1548–1563) odredio je da župnici trebaju voditi knjige o krštenju i vjenčanju, a Rimski obrednik iz 1614. godine proširuje tu obavezu i na knjigu umrlih. Najstarija knjiga krštenih i vjenčanih korčulanske župe je iz 1583. godine, a umrlih iz 1642. godine.⁴

U popisu stanovnika iz XVI. stoljeća što ga navodi dr. Foretić, vidljiv je nagli, upravo nevjerojatni pad u broju stanovništva u gradu u vrlo kratkom vremenskom razdoblju. To mogu pojasniti jedino česte, velike pošasti kuge koje su u to vrijeme u nekoliko navrata harale gradom. Stoga su se Korčulani u krajnjem strahu zavjetovali Sv. Roku (štovanom kao zaštitniku od kužnih bolesti) da će mu podići crkvu i oltar, te osnovati njegovu bratovštinu, što su 1575. godine i učinili.⁵ Osim kuge Korčulu (grad i obližnja naselja) pogodila je 1571. godine još jedna nevolja: opsada turskog brodovlja. Iako u samom gradu ne bijaše žrtava, suvremeni kroničar bilježi da su iz predgrađa i nedalekih sela Turci odveli u ropstvo dosta svijeta. No još je više bilo koji su u strahu pred Osmanlijama napustili grad, raspršivši se po otoku, ali i dalje.⁶ Bit će da se nakon minule opasnosti mnogi više nisu vratili. Sve to – uzastopne pošasti, opsada i bjeg – doprinijelo je navedenom naglom smanjenju broja stanovnika u gradu, a slično se zbivalo i na otoku.

Najstarija knjiga krštenih (1583–1660. godine) odnosi se upravo na razdoblje kada je broj stanovnika Korčule bio drastično smanjen. U to vrijeme je godišnji prosjek rođenih bio 20, a najviši je bio 1586. godine – čak 40; 1591. godine rođenih je bilo samo 10, a 1596. godine 11. Uzme li se kao točna brojka oko 1000 stanovnika u gradu u to vrijeme, onda je 20 promila rođenih vjerodostojan broj. Iz matice se naime razabire da iste žene rađaju više djece (pet pa i više). Stoga treba isključiti tvrdnju da je broj žitelja u to vrijeme bio veći jer nije moguće da bi se tokom 50-tak godina smanjio 100%. Knjiga vjenčanih tog razdoblja također potvrđuje istu činjenicu: prosjek vjenčanih parova je osam godišnje, što je skroman broj, pa ga jedino možemo rastumačiti činjenicom da je Korčula tada imala svega 1000 stanovnika.

Podaci iz matica u slijedećim godinama i stoljećima potkrepljuju brojeve koje su donosili tadašnji službeni izvještaji. Tokom XVII. stoljeća godišnji prosjek rođenih bio je 34, najviše 1646. godine kada je rođeno čak šezdesetdvoje djece, a najmanji 1618. godine kada ih je rođeno samo 15. Broj vjenčanih parova je u tom razdoblju bio neznatno povećan, tj. 9 godišnje (prosječno), pa je i to bila bitna potvrda da je broj stanovnika u XVII. stoljeću ostao u gradu gotovo neizmijenjen u odnosu na konac minulog stoljeća. Natalitet je bio doduše znatno veći, ali stvarnog prirasta ipak nije bilo, jer je i smrtnost bila vrlo velika: godišnje je umiralo prosječno 40 ljudi; najviše 1678. godine, čak 96; najmanje 1668. godine, samo 4. Gotovo u pravilu svake godine polovicu umrlih činila je novorođenčad, a velika je bila i smrtnost djece do 10 godina. Ipak se broj stanovnika nije smanjivao unatoč osjetnoj razlici između rođenih i umrlih, jer su u gradu umirali i mnogi stranci koji su se tu zatekli u prolazu: trgovci, mornari, vojnici. Tako je zadržana ravnoteža prirasta odnosno sveukupnog broja žitelja.

U XVIII. stoljeću godišnji je prosjek rođenih bio 32, najviše 1702. godine – 67, a najmanje 1715. godine – 16 rođenih. U istom razdoblju broj vjenčanih je bio

⁴ Navedene matične knjige (rukopisne) Župe Korčula od XVI. do XX. stoljeća pohranjene su u Opatskom arhivu u Korčuli.

⁵ I. MATIJACA: *Povijest Bratovštine Sv. Roka u Korčuli*, Korčula 1975.

⁶ A. ROZANOVIĆ–I. MATIJACA: *Obrana Korčule*, Korčula 1971.

manji tj. prosjek je bio samo sedam parova godišnje, a smanjen je bio i prosjek umrlih na 32 umrla godišnje; najviše 1716. godine – čak 122 umrla, a najmanje 1719. godine – samo 8 umrlih. U velikom broju umrlih 1716. godine bilo je deset vojnika (stranaca), te posebno mnogo novorođenčadi i manje djece: bez sumnje tu je bila riječ o epidemiji. Najviše smrti bilo je u kolovozu, dakle u najtoplijem mjesecu godine, kada su se opasna crijevna oboljenja najlakše širila.

Na temelju iznijetih podataka nije teško zaključiti da se broj žitelja grada nije mogao znatnije izmijeniti. Nasuprot tomu, u XIX. stoljeću stanje se osjetno mijenja. Prosjek vjenčanih parova bio je gotovo udvostručen, odnosno godišnje ih je bilo 15, a udvostručio se i broj rođenih; prosjek je bio 61, i to u prvoj polovici stoljeća 55, a u drugoj 68; najviše 1877. godine – 88, a najmanje 1865. godine – samo 24 rođena. Tokom stoljeća prosjek umrlih bio je 47 umrlih; najviše 1870. godine – čak 83 umrla, a najmanje 1809. godine – tek 19 umrlih.

Osjetna, pozitivna razlika između broja rođenih i umrlih kao i mnogi novodoseljeni žitelji doveli su do postepenog, ali stalnog prirasta što konačno u drugoj polovici XIX. stoljeća rezultira udvostručenjem stanovništva, kako proizlazi iz učestalih onovremenih statistika:

1811. godine	– 1377 ljudi
1815. godine	– 1583 ljudi
1819. godine	– 1300 ljudi
1821. godine	– 1480 ljudi
1823. godine	– 1658 ljudi
1824. godine	– 1699 ljudi
1825. godine	– 1723 ljudi
1830. godine	– 1723 ljudi
1832. godine	– 2080 ljudi (s Lumbardom?)
1842. godine	– 2214 ljudi (s Lumbardom)
1847. godine	– 2214 ljudi (s Lumbardom)
1848. godine	– 2260 ljudi (s Lumbardom)
1853. godine	– 2221 ljudi (s Lumbardom)
1857. godine	– 1925 ljudi

...

Osim ovih značajnih demografskih podataka matične knjige su izvor i pomoć pri saznavanju niza drugih činjenica o životnim i društvenim prilikama protekla vremena. Mnoge već znane podatke iz arhivskih spisa nadopunjuju, potvrđuju ili pobliže razjašnjavaju oni koji se mogu naći u maticama.

Spomenuto je da se u XIX. stoljeću broj stanovnika grada povećava zahvaljujući pridošlicama. Jedan njihov dio stiže iz obližnjih otočkih naselja. Oni napuštaju poljoprivrednu djelatnost usmjeravajući se raznim sitnim, gradu potrebnim obrtima. Nije zanemariv ni broj onih deseljenih iz daljega: nova politička podjela tj. uklapanje Dalmacije u granice Austrije dovodi ovamo činovnike i ljude raznih zanimanja čak iz udaljenih, prvenstveno slavenskih zemalja napr. Čehe i Slovake, ali i Talijane i Austrijance, no i one iz drugih hrvatskih krajeva, posebno iz primorja, susjednih otoka i sl.

U matičnim knjigama našli smo podatke o prezimenima od konca XVI. do XIX. stoljeća. Većina prezimena iz najstarijih knjiga se odnosi na obitelji za koje je iz

⁷ Svezak: RAZNO, Općinski arhiv Korčula – Muzej Korčule.

istovremenih isprava poznato da su bile među najstarijima u gradu. Koncem XVII. stoljeća doseljava se nekoliko novih obitelji, a jednako i tokom XVIII. stoljeća. Osim prezimena slavenskog porijekla (s otoka Korčule i obližnjih dalmatinskih krajeva) tu su i doseljenici iz Mletaka, Apulije, Sicilije i drugih dijelova Italije.

U XIX. stoljeću znatno je više novih obitelji, opet dakako prvenstveno domaćih, no ima i stranaca. Mnogi stranci (Talijani) stigli su u Korčulu u doba mletačke vladavine kao službenici Republike ili Komune: knez, liječnik, ljekarnik, učitelj. Oni su ovdje živjeli duže vrijeme, poneki su se oženili, rađali djecu; ali kad bi im isteklo vrijeme službovanja, vrlo često su opet s cijelom obitelji odlazili. Tim su uglednicima pri vjenčanju, a posebno krštenju djece svjedoci i kumovi bili obično članovi najuglednijih plemićkih ili građanskih obitelji, a obred je obavljao sam biskup ili neki kanonik. Nerijetko su za kumovanje bili pozivani ugledni stranci koji su ovdje već boravili ili su za takve prigode posebno stizali u grad. Prema podatku, tko kumuje djetetu, u najvećem broju slučajeva može se utvrditi društveni, odnosno materijalni ugled neke obitelji. Što više, prateći nekoliko pokoljenja doseljenih obitelji, vidi se kako postepeno od skromnog stranca, stekavši imovinu, dolaze i do ugleda te se povezuju s uglednim, bogatim starosjediocima, vješto koristeći kumstva, a potom i bliže obiteljske veze.

Takav je napr. slučaj obitelji Boschi: oni su u Korčulu stigli sa Sicilije kao skromni trgovci početkom XVII. stoljeća. Tokom dvaju slijedećih stoljeća stekli su na otoku brojne posjede, u gradu nekoliko kuća; rodbinski su se povezali sa starosjediocima, školovali su djecu, te se u XIX. stoljeću ubrajaju među istaknute i već sasvim udomaćene obitelji.⁸

Slično je bilo i s obitelji Miloš. Ovo se prezime nalazi u maticama prvi put 1671. godine: od tada je unaprijed nekoliko članova obitelji ubilježeno kao kumovi na krštenju odnosno svjedoci pri vjenčanju svojih sumještana. To su kapetan Mate i sinovi mu dr. Josip i Marko (rođen u Korčuli 1671. godine). Stariji Josip rođen je izvan Korčule, a već 1694. godine ima naslov doktora, kako se vidi iz matične knjige gdje se tada prvi put spominje kao kum. Njegov minijturni portret rađen akvarelom čuva se u Muzeju Korčule. To je list pergamene vjerojatno izrezan iz onovremene svečane doktorske diplome. Uokolo dopojasnog lika mladog doktora u crnoj togi sa širokim bijelim ovratnikom i perikom duge, kovrčave kose naslikan je lovor – vijenac povezan vrpcom s natpisom: JOSEPH.MILOS. CURZOLENSIS.JUD.AETAT.SUE.ANN.XVII

Ispod portreta piše: EFFIGEM PIXI: VIRTUTEM DICITE MUSE
EXPRIMO PICTOR EGO. VOS CELEBRANTE VIRUM
INSIGNU VERITATEM: J.A.FOPPA

Cijeli je list uokolo ukrašen šarenim cvjetno-lisnatim vinjetama. U desnom uglu, sasvim dolje, piše sitnim slovima: Aloysius Foppa Alme. Univ.acc.(dalje oštećeno i sasvim nečitko)Scrip.f.m.⁹

⁸ A. FAZINIĆ: *Obitelj Boschi i njena zbirka u Korčuli*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 21, Split 1980, str. 572–610.

⁹ Slika je veličine 21,5 cm x 14 cm, a njen najbolji dio je šareni cvjetno-vitičasti ukras uokolo središnjeg portreta. Lice portretiranog je izvedeno kao skica: bez sumnje autor je ovakve portrete radio »na veliko« i na brzinu, umetnuvši ih u već uobičajene i pripremljene okvire. Osim ovog portreta iz doktorske diplome Miloša, u Muzeju Korčule čuvaju se još dvije diplome Padovanskog sveučilišta iz XVIII. stoljeća (Arneri i Ivanišević), no

Poslije 1699. godine Josipovo ime se više ne susreće u maticama, pa je sigurno otišao iz Korčule, izvan nje živio i umro. Obiteljsku lozu u gradu produžuje njegov već spomenuti brat Marko kojemu je na krštenju kumovala supruga tadašnjeg korčulanskog kneza Mark Antuna Zorzi, pa nema dvojbe da je kapetan Marko Miloš došao u Korčulu kao ugledan čovjek. Marko ženi Helenu Vidali plemkinju s Hvara. Njegovi nasljednici u nekoliko pokoljenja tokom XVIII. stoljeća vjenčavaju strankinje, najviše Mlečanke, a mnogi stalno ili povremeno žive izvan Korčule. Ukoliko su obredi krštenja njihove djece ili vjenčanja obavljani u Korčuli, pri tome je sudjelovao biskup, a kumovale se najuglednije obitelji. No u XIX. stoljeću odnosno 1825. godine kada je zadnji put upisano krštenje jednog člana te obitelji, ovo ime sasvim iščezava iz matica, ali i iz drugih isprava u Korčuli. Bez sumnje nakon gotovo dvije stotine godina života u gradu, posljednji izdanci obitelji Miloš otišli su u drugu sredinu. O njegovu ugledu i položaju u Korčuli govori i podatak da je za kratkotrajne engleske uprave od 1813. do 1815. godine dr. Mate Miloš (pravnik) bio gradonačelnik, a uz njega je u općinskoj upravi radio i njegov sin Marko.

U središtu starog grada, u ulici na uglu trga pred stolnom crkvom, stoji velika renesansna palača koja se po tradiciji nazivlje »kuća Miloša«. Vjerojatno je ta obitelj ovdje stanovala početkom XIX. stoljeća, a možda i svo vrijeme od doseljavanja u Korčulu. Na kući je veliki, raskošni grb, plastično i vješto klesan (sirena okružena ukrasima), no ne pripada obitelji Miloš jer je kao i kuća izrađen polovicom XVI. stoljeća, znatno prije njihova dolaska.

Među građanskim, obrtničkim obiteljima Korčule ističe se brojem članova i razgranatošću obitelj FORETIĆ koja je došla u XVI. stoljeću. U najstarijoj matičnoj knjizi upisano je krštenje Franje, sina majstora Petra (Foretića) Hvaranina 1588. godine. Kasnije su zabilježena i krštenja ostale njegove djece, a od četvorice sinova razvila se vrlo brojna obitelj: danas ovdje živi već trinaesto pokoljenje njegovih potomaka. Budući da se obitelj vrlo brzo raširila, već u slijedećim generacijama njezini su članovi bili međusobno znatno udaljeni i radi lakšeg razaznavanja pojedine su grane dobile nadimke.¹¹ Mnogi naseljavaju nedaleki otočić Vrnik, baveći se kamenoklesarstvom, kojem se priklonio najveći broj članova te obitelji.¹² Oni su sve do konca XIX. stoljeća bili uglavnom obrtnici; uz klesarstvo neki su se opredijelili za brodogradnju. Dakako, s takvim društvenim položajem usklađeni su i njihovi odnosi s otalim stanovnicima: vjenčanjem odnosno kumstvom povezivali su se najviše s obiteljima trgovaca i obrtnika.

Među starosjedilačkim obiteljima, čija se imena nalaze u najstarijim očuvanim ispravama (XIV. i XV. stoljeće) i matičnim knjigama, uz plemiće i posjednike najbrojnije su obrtničke i trgovačke obitelji. U maticama se uz imena često ali ne

u njima nema portretnih minijatura premda su inače ukrašene obiteljskim grbovima, cvjetnim vinjetama i dr. Iz diplome Arneri odrezan je jedan cijeli list, možda baš onaj s portretom. Vjerojatno je tako iz diplome izrezan i list s Miloševim portretom.

¹¹ To su napr. nadimci: *Kolenda, Tre cigari*.

¹² U ispravama, posebno ugovorima koji se odnose na graditeljstvo XVII. i XVIII. stoljeća u Korčuli, ali i izvan nje, veliki je broj majstora s prezimenom Foretić. Tako je napr. Spaso Foretić 1700. godine klesao glavice i stupove za ložu u Blatu; Jure Foretić 1720–1724. godine radio je na crkvi u Jezerima kod Šibenika; Vinko Foretić 1781. godine radio je na zvoniku u Tijesnom; Nikola Foretić glavni je majstor crkve u manastiru Savini (kod Hercegnovog) gdje je radio od 1777. do 1799. godine, itd.

uvijek uz ime navode i oznake: »magister«, kćer, supruga, udova »magistra«, pa je jasno da je u Korčuli stoljećima najbrojniji bio obrtnički stalež. Rijetko su poblize opisane vrste obrta, i samo se iznimno govori o kamenoklesaru »lapicida, tagliapietra«, brodograditelju, kovaču. Stoga je teško zaključiti o brojnosti odnosno vrsti raznih obrta. Ostale sačuvane isprave a posebno ugovori donekle upotpunjavaju sliku zanimanja: najviše je bilo klesara i brodograditelja. Uz njih su radili i drugi obrtnici; drvodjelci, kovači, veslari, konopari. Gradskom, a i otočkom stanovništvu bili su potrebni još postolari, krojači, mesari, zlatari i sl. No pojedinicima od nabrojanih obrta bavio se malen broj ljudi jer je potražnja njihovih proizvoda bila ograničena.

U maticama se redovito spominju svećenici (*sacerdos, canonicus, episcopus*) gradski knez (*comes*), liječnik (*medicus, fisicus*), ljekarnik (*spicere, farmacista*) a oni su većinom bili stranci, pa je skoro bilo pravilo da se upisivalo i odakle su potjecali.

Svećenici i redovnici pretežno su bili domaći ljudi, otočani ili iz ostale Dalmacije, ali i među njima je bilo stranaca. OD XIV. do XIX. stoljeća Korčula je imala trideset šestoricu biskupa, a polovica su bili stranci, najviše iz Mletaka, po jedan iz Siene, Pise, Bergama, pa i iz Albanije.¹³ Od biskupa iz Dalmacije najviše ih je potjecalo iz Splita, zatim Dubrovnika, Zadra, Kotora, Šibenika, po jedan su bili iz Trogira i Raba, a četvorica su bili Korčulani.

Uspoređujući ovdje izneseno s podacima iz matičnih knjiga obližnjeg sela Žrnova, jednog od najstarijih na otoku, dolazi se također do zanimljivih podataka. Ove su knjige nešto novije tek od XVII. stoljeća. Premda je mjesto bilo sasvim blizu gradu te je s njim, kako se iz isprava doznaje, bilo gospodarski mnogostruko povezano stoljećima, tu se sve do konca XIX. stoljeća nalazio neznatan broj novih prezimena odnosno doseljenika. Stranaca zapravo i nije bilo, a rijetki došljaci su potjecali iz obližnjih sela (Pupnata, Čare pa i nešto dalje Lumbarde). U XIX. stoljeću javili su se rijetki došljaci s poluotoka Pelješca te s nedalekih otoka.

Smrtnost novorođenčadi i manje djece bila je velika, povremeno učestala, pa se mogu pretpostaviti razne pošasti. Dakako, žene su rađale više djece, nerijetko i do deset, ali mnoga su uskoro umirala.

Kako je došljaka bilo malo, većina brakova sklapala se unutar seoskih žitelja, što je dovelo do brakova srodnika, čak i bližih. No bilo je dosta primjera da su se djevojke udavale izvan sela u susjedna otočka mjesta, dok su priženjeni mladići bili rjeđi.

Stanovnici Žrnova bili su mahom poljoprivrednici, no u maticama se vjerojatno stoga ne navode zanimanja. S druge strane kumuju novorođenčadi a nekada su i svjedoci pri vjenčanju građani Korčule; i tada se spominje zanimanje kuma, valjda stoga što se smatralo da su to bile uglednije osobe.

Do polovice XIX. stoljeća, ali i kasnije, velika su rijetkost bile ženidbene veze između stanovnika Korčule i Žrnova. Iako mnoge seoske djevojke služe u gradu, neće se ovdje i udati, nego opet u svom odnosno nekom drugom otočkom selu. Zanimljivo je da se čak i najsiromašniji građani teško odlučuju za brak sa seoskim djevojkama.

¹³ P. DIMITRI: *Memorie sul Vescovato di Curzola* (rukopis u opatskoj biblioteci u Korčuli).

Bez dvojbe je i u ostalim otočkim mjestima bilo slično, a to se moglo jasno vidjeti još i u prvoj polovici XX. stoljeća po prezimenima karakterističnim i ograničenim gotovo isključivo na pojedina mjesta.

...

Izneseni su tek neki od brojnih, zanimljivih pa i važnih podataka koji se mogu doznati pažljivim iščitavanjem župskih matičnih knjiga. Nerijetko su baš ove knjige dopunile stara i otkrile nova saznanja ili potkrijepile ona iz usmene predaje. Uz tolike zametnute ili zauvijek izgubljene isprave ove male, skromne pojedivosti, složene postepeno u »mozaik«, pružaju sve čitkiju sliku prošlosti koju ipak još premalo poznajemo.